

A gazdaságfilozófia útjai

*Mäki Uskali (szerk.): Philosophy of Economics.
Amsterdam: North Holland, 2012.*

A recenzens végtelenül nehéz helyzetbe hozná magát, ha részletes tartalmi bemutatást szeretne nyújtani a *Mäki Uskali* professzor által szerkesztett *Philosophy of Economics* című tanulmánykötetről. A súlyra és oldalszámra egyaránt terjedelmes kötet a szó klasszikus értelmében vett *kézikönyv*: a több tucatnyi szerző, habár egymáshoz kapcsolódó területeket vizsgál, nem jut el sehonnan sehová. A fejezetek végén óvatos, inkább összegző megállapítások, semmint végérvényes következtetések olvashatók, s a kötet egésze sem kínál az olvasónak valamilyen könnyen emészthető végső konklúziót – a kötet már csak heterogén anyagánál fogva sem teheti ezt. A gazdaságfilozófia annyira szerteágazó és eleven tudományterület, hogy a szerzők legfeljebb a szakmai-tudományos viták jelenlegi állását mutathatják be a rivalizáló elméletek vagy megközelítések tömör, de hivatkozásokkal nagyon gazdagon és precízen alátámasztott bemutatásával.

A gazdaságfilozófia nem számít régi tudománynak. Igaz persze, hogy a ma ismert közgazdaságtan a filozófiából nőtt ki, s már a közgazdaságtudomány korai fejlődésére is fokozott önreflexió volt jellemző. Ez a hagyomány ma is eleven, a szakma óriásai szívesen bocsátkoznak időről időre saját tudományos teljesítményük mélyreható elemzésébe, a Nobel-díjasok önértékelő beszédei mindig ezzel a céllal írónak. Ez a metatudományos érdeklődés tulajdonképp a főáramú közgazdaságtan közvetlen neoklasszikus öröksége, hiszen az alapító atyák tudományteremtő műveiket egészen az elemi definíciókig lebontva,

lépésről lépésre haladva, saját mondani-valójukra folyamatosan reflektálva (és esetenként az addig uralkodó történeti iskolával vitatkozva) építették fel. Ma ez már a gazdaságfilozófia feladata, habár az elméleti építkezésnek továbbra is elengedhetetlen eleme. Nem nehéz észrevenni tehát, hogy milyen nehéz a gazdaságfilozófia tárgykörét meghatározni: gondban vagyunk, ha egy olyan tudományos territóriumot keresünk, amely csakis a gazdaságfilozófia sajátja.

A gazdaságfilozófia célja valójában a közgazdaságtanra – annak teljesítményére – való tudományos igényű reflexió. Ilyennel találkoztunk például akkor is, amikor a 2007-es válság után sokan a közgazdaságtan tudományos válságáról kezdtek beszélni. Az ilyen viták persze hozzátartoznak bármely tudomány fejlődéséhez, hiszen az adott tudományt kikezdő és azt védő ítéletek ütköztetéséből a módszertani elvek finomodása vagy az empirikus teljesítmény javulása kell, hogy következzen. Ugyancsak önreflektáló megjegyzéseket szülnék az időről időre felbukkanó új (vagy annak mondott) elméletek és elemzési technikák – ezekben pedig napjaink bővelkednek, elegendő a kísérleti és viselkedés-, vagy a neuro-közgazdaságtan megjelenésére és fejlődésére gondolni.

Ezek a kérdések azonban még nem jelenthetik a gazdaságfilozófia szuverén területét, hiszen ezekben az esetekben sokkal inkább a gyakorló kutató- és elméleti közgazdászok filozófiai mélységű és igényű megnyilvánulásairól van szó, amelyek sokkal inkább a közgazdaságtan sajátos termékeinek tűnnek. A

gazdaságfilozófia (vagy másként: közgazdasági metodológia) mint önállósuló tudomány – helyesebben talán szubdiszciplína – megjelenésére az 1970-es évekig kellett várni. Az önállósulás ebben az esetben sokkal inkább szociológiai vonalak mentén, s nem pedig tematikus síkon zajlott. Aligha mondhatjuk tehát, hogy a gazdaságfilozófia kérdései önállóak lennének, vagy mára önállóakká váltak volna. Az elhatárolódás inkább az érintett kutatók kiépült és megerősödött önazonossága révén történt meg: a gazdaságfilozófia az a tudományterület, amelyet gazdaságfilozófusok és metodológusok művelnek, ők pedig azok, akik ekként definiálják magukat. Tematikus alapon nemigen lehetne az elhatárolást véghez vinni, hiszen a gazdaságfilozófusok írásaikban gyakorló elméleti közgazdászokra, ökonómétrekre hivatkoznak, vagy éppen velük vitatkoznak: a kérdések tehát jórészt egyeznek az elmélet önreflektálására biztató problémáival. Mindenesetre a gazdaságfilozófia ma már önállósult, művelőinek száma folyamatosan növekszik, a köztük lévő kommunikáció intézményesült, egyre sokasodó szimpóziumok és folyóiratok kínálnak teret a tudományos eszmék cserélődésének és ütköztetésének, ráadásul nemzetközi tudományos társaság szervezi a szakmai közéletet. Az érettség bizonyos jelei olvashatók ki abból a tényből is, hogy a most bemutatni szándékozott kézikönyv már a sokadik a sorban; az eggyel korábbi összefoglaló gyűjteményes kötet viszonylag közel, 2009-ben jelent meg [Kincaid–Ross 2009], ami a közélet élénkülését és a közreadható eredmények gyors szaporodását jelzi. A különböző kötetek szerzői között persze komoly átfedések vannak, ami arra enged következtetni, hogy a gazdaságfilozófia egyelőre egy szűk kör tudomá-

nyos játszótérre. Ez egy fiatal tudomány esetében természetes is: a létjogosultság már megtörtént igazolása után bizonyára megjelennek majd azok a fiatal követők, akik még újabb szempontokkal gazdagítják majd a vitákat és növelik a tudományos közélet tagjainak számát. Azt is hozzá kell tenni persze, hogy e kézikönyvek – mint az itt bemutatandó darab is – inkább a tudományos álláspontok állandósuló heterogenitását és nem pedig a heterogén nézetek közeledését és a kérdések megnyugtató megválaszolásának és lezárásának tényét sugallják. Annyit azonban ki kell emelni, hogy a gazdaságfilozófusok között egyre többen vannak olyanok, akik eredendően nem közgazdászok, hanem filozófusként közgazdasági és tudományos-metodológiai érdeklődésük által vezetett fordulnak a gazdaságfilozófia kérdései felé. Ennek (is) köszönhetően a gazdaságfilozófia egyre szorosabban és egyre több szállal kapcsolódik az általános tudományfilozófia területéhez, s megindult az eszmék és eredmények kétirányú cserélődése. A gazdaságfilozófia mára fokozatosan a partikuláris tudományfilozófiák családjának egyenrangú tagja lett.

A kötetben összegyűjtött anyag két nagyobb egységre oszlik. Az első fejezetben közreadott írások általános gazdaságfilozófiai témákat elemeznek: ilyen például a közgazdasági elméletek és modellek oksági következtetés terén való használhatóságáról szóló, vagy a matematika közgazdaságtudományban befutott hatalmas karrierjét elemző és indokoló tanulmány. A recenziens személyes érdeklődése és érintettsége folytán mégis a modellezés közgazdasági gyakorlatát áttekintő izgalmas írást emelné ki (Mary S. Morgan–Tarja Knuuttila: *Models and Modelling in Economics*), hiszen ez olyan alapkérdést vizsgál,

amellyel minden közgazdásznak szembe kell néznie. Rivális elgondolások bemutatása és ütköztetése, illetve régtől fogva létező téves beidegződések kiigazítása egyaránt várható a kristálytisza érvelésű, jól követhető és logikus felépítésű, nagy terjedelmű tanulmánytól. A kötet második fele már specifikus témákat elemez, sajátos módszerek és elméletek filozófiai megfontolást igénylő kérdéseire választ adva. Az előrejelzés, az ökonometria, játékelmélet, a racionális választás elméletének, vagy éppen az evolúciós közgazdaságtan végső kérdéseire reflektáló írások kaptak itt helyet. Színes a választék: az érintett olvasó könnyen megtalálja az érdeklődésének megfelelő írásokat, s talán nincs is olyan közgazdaságtudományi terület, amelynek képviselői ne kaphatnának új impulzusokat a kötettől. A könyv heterogenitásánál és tekintélyt parancsoló terjedelménél fogva nyilvánvalóan kevésbé fog hasznosulni összefüggő és folytatólagos olvasmányként: bátran szelektáljuk az írásokat, s a hihetetlenül gazdag hivatkozásjegyzékekből kiindulva kövessük személyes érdeklődésünket!

Mindenképpen szót kell ejteni arról, hogy kiknek ajánlható a kötet. A válasz látszólag egyszerű: a tudományunk végső kérdései iránt érdeklődő és fogékony, elmélyült, gondolkodó közgazdászoknak. Kérdést csak az jelent, hogy valójában kik is ezek a kutatók. Be kell vallani, hogy a hazai szakma, sajátos helyzetéből is adódóan, szinte teljesen el van vágva a nagy elméleti és módszertani vitáktól. Miközben az angolszász világ a XX. század közepétől fundamentális jelentőségű szakmai vitáktól volt hangos, és sorra tűntek fel a nagy karriert befutott Nobel-díjas elméletek, ezekről a hazai közgazdászok a marxizmus nyomása alatt legfeljebb hírből hallottak. Egy-két mohikán volt csak, aki pró-

bált naprakész maradni az elméleti fejlődést illetően, ám az ő érdeklődésük és passzív figyelmük nem pótolhatta a párbeszédet. A magyar közgazdaságtudomány hatalmas hátrányba került, s ezt a hátrányt a szellemi határok megnyílása után sem sikerült behozni. A lemaradás állandósult: a magaselmélet amerikai hobbinak tűnik itthonról nézve, ami az ottani (kifelé egyébként valóban teljesen közömbösnek tűnő) professzorok belügye. Valójában azonban a kontinensek között sajátos munkamegosztás alakult ki, s míg a „nagy” elméletek, így a mainstream közgazdaságtan is, kétségtelenül amerikai territórium (jellemző például, hogy a friss Nobel-díjas francia *Jean Tirole* az MIT-n doktorált, vagyis erős amerikai kötődésekkel rendelkezik), addig ezeknek az elméleteknek az elemzése és értékelése már inkább európai érdeklődési körre és feladattá vált. Ennek megfelelően a kötet szerzői között is nagy számban találhatóak európai kutatók (a kötetet szerkesztő finn Mäki Uskali például a University of Helsinki professzora, szakmáját tekintve pedig társadalom- és erkölcsfilozófus), míg az amerikai szerzők között olyan markáns és nagyhatású, valójában „kihagyhatatlan” figurák szerepelnek, mint például *Clive Granger* (University of California, San Diego), az ökonometriában általánosan alkalmazott és már a bevezető kurzusokon is tanított oksági vizsgálatok kidolgozója, vagy az ikonikus *Kevin Hoover* (Duke University), aki jóval a Nobel-díj odaítélése előtt, már az 1980-as években hatalmas és máig releváns opust [Hoover, 1988] szentelt az újklasszikus makroökonómiának – vagy a fizika és a közgazdaságtan kapcsolatát firtató írásai miatt a hazai irodalomban [Madarász, 2000] is jelen lévő *Philip Mirowski* (University of Notre Dame). A kritika azonban hangsúlyosan

európai irány, miközben a tengerentúli érdeklődés továbbra is elsősorban a konzervatívan értelmezett mainstream. A nagy gazdaságfilozófiai viták tehát Európában (is) zajlanak, térben a közvetlen közelünkben – szinte teljes érdektelenségünktől övezve. A kötet kiváló alap az érdeklődés felkeltésére és arra, hogy szakirodalmi alapot adjon ahhoz, hogy a kíváncsivá és aktívvá tett kutató „beleolvashassa” magát egy-egy terület irodalmába. Ezen a téren a kötet kivételes kvalitásokkal bír, hiszen a szerzők érezhetően külön figyelmet fordítottak a gazdag szakirodalmi bázis használatára és közzétételére. A lehetőség tehát adott: míg a mainstream fejlődése valóban nélkülünk és még csak nem is a szemünk előtt zajlott, a róla folyó viták máig elevenek és már csak a térbeli közelség miatt is kínálják magukat arra, hogy új érkezők bekapcsolódjanak. A

gazdaságfilozófiában a főáramú elmélethez viszonyítva a nagy többség nem bennfentes: ők nem az elmélet kidolgozói, hanem ítései. Az ehhez hasonló kötetek kaput nyitnak a bekapcsolódni kész, érdeklődő és elkötelezett olvasók előtt.

GALBÁCS PÉTER

IRODALOM

- Hoover K. D. (1988) *The new classical macroeconomics: a sceptical inquiry*. Blackwell, Oxford
- Kincaid H., Ross D. (eds) *The Oxford handbook of philosophy of economics*. Oxford University Press, Oxford
- Madarász A. (ed) (2000) *Közgazdaságtani eszmetörténet*. Osiris, Budapest